

Formele Opdrachtgevers (Presidium en griffier)
Feitenonderzoek Tweede Kamer
T.a.v.:
Mw. drs. V.A. Bergkamp, Tweede
Kamervoorzitter, dhr. mr. G.J.A. Hamilton,
Griffier Tweede Kamer

Secretariaat GO p/a CAOP
Postbus 556, 2501 CN Den Haag
Lange Voorhout 13, 2514 EA Den Haag
KVK-nummer 41158878
CAOP is onderdeel van Stichting CAOP

Inlichtingen: Mirko Noordegraaf
E-mail: secretariaat@fo-tk.nl
Datum: 31 oktober 2023
Bijlage: Onderzoeksprotocol
Ons kenmerk: ID93261

Onderwerp

Begeleidend schrijven bij (rapport en samenvatting) feitenonderzoek Tweede Kamer

Geachte formele opdrachtgevers feitenonderzoek Tweede Kamer, leden van het Presidium,
mijnheer de griffier,

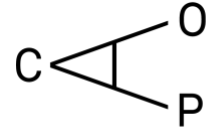
Hierbij treft u het onderzoeksrapport en de samenvatting aan van het feitenonderzoek Tweede Kamer van Bureau Hoffmann. Dit rapport beschrijft de uitkomsten van het feitenonderzoek dat is gestart naar aanleiding van twee anonieme brieven met meldingen over ongewenst gedrag in de richting van ambtenaren werkzaam in de Tweede Kamer. In dit begeleidend schrijven blikken wij terug op de afgelopen periode (vanaf 21 december 2022), waarin wij als externe gedelegeerd opdrachtgevers het feitenonderzoek hebben begeleid, en staan we kort stil bij de rapportage die op tafel ligt. Tot slot blikken wij vooruit op wat kan worden gedaan om één van de doelen van dit onderzoek te bereiken, namelijk, kort gezegd, ‘wat kunnen we ervan leren?’ De samenvatting kan openbaar worden gemaakt; het rapport blijft vertrouwelijk. Conform het protocol zullen wij één fysiek exemplaar van het rapport bij de Kamervoorzitter en de griffier achterlaten ten behoeve van de formele opdrachtgevers, welk exemplaar op enig moment ook weer aan Hoffmann wordt geretourneerd.

Terugblik

Vanaf 3 januari 2023 hebben we met zijn drieën¹ deze opdracht formeel aanvaard, nadat op 21 december 2022 in een Kamerbrief bekend werd gemaakt dat wij zouden aantreden. We kregen de opdracht om vanuit een onpartijdige en onafhankelijke positie een feitenonderzoek te begeleiden waartoe het Presidium en de griffier opdracht hadden gegeven aan Bureau Hoffmann. Het feitenonderzoek richtte zich, samengevat, op de vraag of de situaties zoals beschreven in twee anonieme brieven daadwerkelijk hebben plaatsgevonden, op de omstandigheden waaronder die zouden hebben plaatsgevonden, alsmede hoe de Tweede Kamer als werkgever erop heeft gereageerd. Wil de Tweede Kamer goed functioneren, dan

---

¹ Prof. dr. mr. Willem Bouwens heeft zich eind juli 2023 om persoonlijke redenen teruggetrokken.

moeten de bewoners van de Tweede Kamer, zowel politici als ambtenaren, veilig en met plezier kunnen werken en samenwerken. Als dat niet het geval lijkt te zijn, dan moet een werkgever hiernaar onderzoek kunnen verrichten.

We waren ons continu sterk bewust van het belang van dit onderzoek en hebben daarop naar eer en geweten toegezien. Steeds hebben we ons onafhankelijk opgesteld. Met andere woorden, wij kozen geen partij voor welke betrokkene dan ook, we zorgden ervoor dat noch wij, noch Bureau Hoffmann zich inhoudelijk lieten beïnvloeden en we zagen toe op een zo concreet en feitelijk mogelijk onderzoek. We zagen het als onze taak om erop toe te zien dat het onderzoek zorgvuldig zou worden uitgevoerd. Dat betekent dat we zorgvuldigheid, betrouwbaarheid en validiteit boven snelheid verkozen en dat we niet voortijdig over de inhoud van het onderzoek wilden communiceren, maar pas als het zou zijn afgerond. Wel hebben we tussentijds twee brieven aan de Kamer (Presidium en griffier) gestuurd, met een stand van zaken van het onderzoeksproces, te weten op [27 augustus jl.](#) en op [20 oktober jl.](#) Deze brieven zijn als bijlage bij brieven van het Presidium en de griffier aan de Kamer gezonden.

Fasering onderzoek

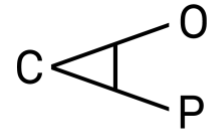
Het feitenonderzoek kende drie fasen, die we hieronder beschrijven.

Fase 1. Opstellen van het onderzoeksprotocol

In de eerste fase – van begin januari tot half februari 2023 – hadden we, om maatwerk te kunnen leveren, overleg met de onderzoekers van Bureau Hoffmann over het opstellen van het onderzoeksprotocol (zie bijlage), met drie deelprotocollen: 1) een *informatieprotocol*, 2) een *hoor- en wederhoorprotocol*, en 3) een *bekendmakingsprotocol*. De inrichting van het protocol werd mede bepaald door de bijzondere – publieke – omgeving waarin het onderzoek zou worden verricht en de (politieke en media-) gevoeligheid daarvan. Om die reden moest bijvoorbeeld terughoudend worden omgegaan met het verstrekken van stukken, maar werd aan alle betrokkenen de mogelijkheid van inzage/kennisneming van relevante stukken op locatie van Hoffmann geboden.

Fase 2. Voeren van gesprekken

De tweede fase – vanaf begin maart tot half mei 2023 met nog een laatste interview eind augustus 2023 – is benut om gesprekken te voeren met mensen die konden en wilden verklaren over hetgeen in de anonieme brieven is vermeld. Vanaf half februari 2023 is ook contact gezocht met de voormalig Kamervoorzitter op wiens gedrag in de brieven specifiek wordt ingegaan. We hebben nogal wat moeite moeten doen om haar contactgegevens te verkrijgen. Per aangetekende post hebben we haar op 8 maart 2023 uitgenodigd voor een ontmoeting met de onderzoekers, zodat zij kennis kon nemen van de inhoud van stukken (zoals het onderzoeksprotocol en de anonieme brieven), en in gesprek kon gaan over de gekozen werkwijze van het onderzoek. In tweede instantie (bij brief van 25 april 2023) hebben wij haar opnieuw uitgenodigd, niet alleen om kennis te nemen van de inhoud van stukken en in gesprek te gaan met de onderzoekers, maar ook om met ons in gesprek te gaan. Op deze uitnodigingen

is zij helaas niet ingegaan, ook later niet. Het protocol is haar eind juni 2023 toegezonden en haar is uitdrukkelijk inzage in onder meer de anonieme brieven aangeboden.

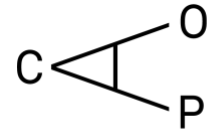
Uiteindelijk zijn met 19 personen gesprekken gevoerd; 17 van hen benadrukten dat hun anonimiteit goed moest worden gewaarborgd, vanwege de (grote) angst die zij nog altijd voelen voor onder meer de invloed van de voormalig Kamervoorzitter. Zou dat niet gebeuren dan zouden zij hun medewerking aan het onderzoek intrekken. Om die reden is op 26 april 2023 het protocol – dat reeds uitging van anonimiteit – nog verder aangescherpt, zoals dat behalve geen naamsvermelding, ook geen specifieke functies en functieniveaus in het rapport zouden worden vermeld.

We beseffen dat die anonimiteit een heikel punt is, vooral omdat de voormalig Kamervoorzitter per definitie niet anoniem is. Toch was het behouden van de anonimiteit van de (meeste) gesprekspartners in dit onderzoek op basis van een belangenafweging geoorloofd, met als argument dat gesprekspartners lieten weten nog altijd angstig te zijn door wat ze zeiden te hebben meegemaakt, en dat vanwege die angst, de meeste betrokkenen alleen wilden praten onder de conditie van anonimiteit. Dit is uitermate serieus genomen vanwege het unieke karakter van dit feitenonderzoek, namelijk dat het onder grote druk van politiek en media staat, terwijl de gesprekspartners overwegend ambtenaren zijn die geacht worden niet zichtbaar te zijn in de media. Het gaat vooral over relaties tussen politici en ambtenaren, waarin de laatsten extra bescherming verdienen, omdat ze zich vanwege hun afhankelijkheidsrelatie en geheimhoudingsplicht niet makkelijk kunnen uitspreken. Het is van groot belang om te benadrukken dat alle namen bekend zijn en ook herleidbaar zijn tot de specifieke verklaringen en daarmee controleerbaar.

Fase 3. Rapportage

De rapportagefase heeft ernstige vertraging opgelopen onder meer vanwege het feit dat de voormalig Kamervoorzitter haar medewerking aan het feitenonderzoek niet wenste te verlenen en zij een aantal juridische procedures had gestart. Wij hebben tevergeefs geprobeerd om de voormalig Kamervoorzitter te bewegen tot medewerking, zodat hoor en wederhoor mogelijk zou zijn en het rapport nog meer evenwichtigheid zou krijgen. Vanaf 23 maart 2023 stuurde de voormalig Kamervoorzitter ons meerdere uitgebreide brieven; eerst door haarzelf opgesteld en ondertekend, en vanaf 15 juni 2023 door haar advocaten. Die brieven hebben wij steeds naar eer en geweten beantwoord. In haar brieven stelde zij tal van voorwaarden waaraan voldaan moest worden – en waar wij, waar het kon, aan tegemoet kwamen – voordat zij zou overwegen met de onderzoekers te praten. Ook sprak ze ons, de gedelegeerd opdrachtgevers, aan op een vermeend gebrek aan wetenschappelijke integriteit en stelde zij ons aansprakelijk voor de door haar vermeende geleden schade. Op 15 juni 2023 heeft zij ons afzonderlijk aansprakelijk gesteld. Zij stelde dat er sprake zou zijn van een persoonsgericht onderzoek waarvoor geen grondslag bestaat, dat de zorgplicht jegens haar zou zijn geschonden, evenals de AVG.

Op 22 augustus 2023 is aan ons (alsook aan de Staat en Bureau Hoffmann) onder meer een dagvaarding uitgebracht waarmee zij een bodemprocedure startte. Op 5 september 2023

(en daarna) hebben wij de voormalig Kamervoorzitter, via onze advocaten, per brief een laatste mogelijkheid gegeven om mee te doen aan het onderzoek, en wel door in de periode 19-28 september 2023 relevante stukken in te kunnen zien en erop te kunnen reageren en in de periode 5-18 oktober 2023 het concept-rapport en de concept-samenvatting te kunnen inzien en erop te kunnen reageren. Van dit alles heeft zij geen gebruik gemaakt en ook niet van de mogelijkheid in de periode daarna tot eind oktober 2023 te reageren op de beoogde openbaarmaking van de samenvatting. Hiermee heeft de voormalig Kamervoorzitter alle aanvullende inzage- en inspraakmogelijkheden feitelijk van de hand gewezen. Daarna kon Hoffmann het rapport afronden en konden wij het opleveren, helaas zonder dat de voormalig Kamervoorzitter gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid te worden gehoord en te reageren. Dat laatste betreuren wij, maar maakt niet dat het onderzoek niet kon worden afgerond. Bij dit alles merken wij op dat veel van de verzoeken van voormalig Kamervoorzitter om haar inzage- en reactiemogelijkheden te vergroten ten opzichte van het protocol zijn gehonoreerd, maar dat dit geen verandering bracht in haar weigering om mee te werken aan het onderzoek.

Het onderzoeksrapport en de samenvatting

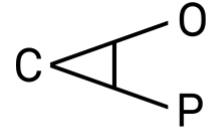
Wat nu voorligt, geeft onzes inziens antwoord op de onderzoeksvragen naar:

- of wat in de anonieme brieven gesteld wordt feitelijk heeft plaatsgevonden;
- en zo ja:
  - o wat de aard en de omvang van de verweten gedragingen zijn;
  - o wat de feiten en omstandigheden zijn waaronder die gedragingen hebben plaatsgevonden;
  - o wat de rol van de bij de signalen/gedragingen/verwijten betrokken personen is geweest;
  - o hoe de Tweede Kamer als werkgever heeft gereageerd.

Het rapport beschrijft uitsluitend feitelijk of de in de brieven genoemde incidenten feitelijk hebben plaatsgevonden en de reactie daarop van de gesprekspartners. Hierbij wordt, conform het onderzoeksprotocol, niet gekwalificeerd en er worden geen juridische conclusies getrokken of aanbevelingen gedaan. Het is nu aan de formele opdrachtgever – Presidium en griffier – om hieraan vervolg te geven. De samenvatting is naar ons oordeel een zorgvuldige, verkorte weergave van hetgeen in het rapport aan de orde komt, op een wijze die openbaarmaking rechtvaardigt.

Vooruitblik

Wij hopen ten eerste dat het gedane onderzoek voor de gesprekspartners betekent dat zij zich gezien en gehoord voelen in wat zij zeggen dat hen is overkomen en in het leed dat sommigen zeggen te hebben ervaren. Maar het is denkbaar dat dit voor sommige gesprekspartners niet voldoende zal zijn. Daarom bevelen wij aan dat de griffier met hen die dat wensen in gesprek gaat en passende afspraken maakt over wat nodig is om gehoord en erkend te worden.

Ten tweede bevelen wij van harte aan om de vele adviezen in het UU-rapport 'Kracht zonder tegenkracht' (2023) op waarde te schatten, te prioriteren en op te volgen. In het licht van het huidige feitenonderzoek willen wij drie van de daarin genoemde preventieve maatregelen benadrukken. Deze betreffen alle drie het belang van houding, gedrag en cultuur:

- Ten eerste, houd bij selectie, ontwikkeling en evaluatie van leiders in de gaten of zij taakgerichtheid combineren met aandacht voor mensen en hun emoties en behoeften. Spreek leiders aan als ze zich onvoldoende mensgericht gedragen.
- Ten tweede, gebruik de rapporten om dialogen te organiseren met bewoners van de Tweede Kamer, liefst politici en ambtenaren door elkaar, waarin ze zich uitspreken over de onderzoeksbevindingen, eigen ervaringen en afspraken maken over omgangsvormen.
- Ten derde, wees voortdurend alert op ongewenst gedrag en houd de dialoog hierover continu gaande. Dat kan via intervisie, een methode waarbij collega's elkaar helpen bij professionele ontwikkeling en het hanteren van problemen en (ethische) dilemma's. Dat creëert een veilige 'voedingsbodem' om je te uiten.

Tot slot

Als laatste willen wij wijzen op de Handreiking Grensoverschrijdend Gedrag van de Regeringscommissaris mevrouw M. Hamer, met interventies die ingezet kunnen worden bij meldingen van mogelijk grensoverschrijdende incidenten. Het beste kun je vroegtijdig en informeel ingrijpen, beginnend bij een informeel gesprek waarin mensen worden aangesproken en als dat niet lukt een correctief gesprek, of anders een groeps gesprek, of bemiddeling, of mediation. We wensen de Tweede Kamer toe dat een feitenonderzoek als dit in de toekomst niet meer nodig zal zijn. Daarvoor verdient aanbeveling te onderzoeken of de governance dient te worden aangepast. Niet alleen omwille van het welzijn en functioneren van alle mensen die er met ziel en zaligheid werken; maar ook omdat de Tweede Kamer het kerninstituut is van onze democratie.

Met vriendelijke groet, mede namens Aukje Nauta,

Mirko Noordegraaf,
Externe gedelegeerd opdrachtgevers feitenonderzoek Tweede Kamer.

BIJLAGE: Onderzoeksprotocol feitenonderzoek Tweede Kamer (Bureau Hoffmann), 26 april 2023